

CZU: 347.94

PREZENTAREA PROBELOR LA EXAMINAREA CAUZELOR CIVILE*Felicia CHIFA**Universitatea de Stat din Moldova*

Prezentarea probelor este o etapă indispensabilă a probațiunii judiciare. Obligația de a prezenta probe rezultă din sarcina probațiunii. Modificările recente ale Codului de procedură civilă au impus reguli stricte cu privire la modul de prezentare a probelor în termenul stabilit de instanța de judecată, în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare.

Cuvinte-cheie: *probă, probațiune, sarcina probațiunii, prezentare, cauză, excepție, dezbateri judiciare, apel, procedură civilă.*

EVIDENCE SUBMISSION WITHIN THE EXAMINATION OF CIVIL CASES

The submission of the evidence represents an indispensable stage of the judicial probation. The obligation to submit evidence is based on the burden of proof. Recent amendments to the Code of Civil Procedure have imposed strict rules on how to submit evidence within the time limit set by the court in the preparatory phase of the case for debates.

Keywords: *Proof, probation, burden of proof, submission, cause, exception, debates, appeal, civil procedure.*

Introducere

Probațiunea judiciară este activitatea logico-juridică pe care o desfășoară participanții la proces și instanța de judecată, exercitată în scopul aflării informației veridice despre circumstanțele de fapt importante pentru soluționarea justă a cauzei, prin determinarea obiectului probațiunii, indicarea, prezentarea, cercetarea și aprecierea probelor judiciare.

Probațiunea este o activitate complexă, iar structurarea acesteia prezintă importanța atât științifică, cât și practică. În literatura de specialitate sunt reflectate mai multe opinii cu privire la etapele probațiunii, însă considerăm argumentată divizarea acestora după cum urmează: indicarea circumstanțelor de fapt și a probelor care le confirmă, determinarea obiectului probațiunii, prezentarea și reclamarea probelor, administrarea probelor, aprecierea probelor și concluzia despre existența sau inexistența faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei. Aceste elemente ale probațiunii permit cercetarea multiaspectuală a activității de probare.

Ordinea de prezentare a probelor la examinarea cauzelor civile

Prezentarea probelor, fiind o etapă indispensabilă a probațiunii judiciare, reprezintă transmiterea *de facto* a probelor către instanță. Obligația de a prezenta probe rezultă din sarcina probațiunii, iar modalitatea de repartizare a sarcinii probațiunii depinde de felul procedurii civile.

În acest context ținem să menționăm că în cadrul procedurii în *acțiuni civile*, fiecare parte trebuie să prezinte probe pentru a dovedi circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea organică nu dispune altfel. Sarcina prezentării probelor revine inițial reclamantului. Pârâtul va fi obligat să probeze doar dacă va depune obiecții, cu excepția cazurilor când legea prevede o regulă specială de repartizare a sarcinii probațiunii (prezumții procesuale).

Ordinea nemijlocită de prezentare a probelor este prevăzută în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [1]. La depunerea cererii de chemare în judecată reclamantul are obligația de a indica: circumstanțele de fapt și de drept pe care își întemeiază pretențiile; toate probele de care dispune în momentul depunerii cererii; lista probelor anexate; lista probelor reclamate; cererile de reclamare a probelor, efectuare a expertizei, numire/recuzare a expertului (art.166 CPC RM). Judecătorul, la primirea cererii, va putea impune doar indicarea circumstanțelor de fapt, nu și faptul că acestea nu sunt suficiente, convingătoare sau imposibil de probat. În asemenea cazuri, judecătorul anticipează posibila examinare în fond, expunându-se asupra acestuia, fapt inadmisibil și incompatibil cu standardele CEDO [2, p.115]. La depunerea cererii se vor anexa atât înscrisurile cu valoare probantă, cererile de efectuare a expertizei, cererile de reclamare a probelor, înregistrările audio-video, cât și copiile acestora (art.167 CPC RM).

Modificările recente ale Codului de procedură civilă [3] au impus reguli stricte cu privire la modul de prezentare a probelor. Articolul 119¹ CPC RM prevede că probele sunt prezentate în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, în termenul stabilit de instanța de judecată.

În scopul realizării sarcinilor pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare (art.183 CPC RM), instanța are obligația de a efectua anumite acte procesuale în vederea prezentării tuturor probelor: cheamă pârâtul pentru ca acesta să depună referință și să prezinte probe (art.186 CPC RM), examinează cererile privind efectuarea expertizei, numirea/recuzarea expertului, reclamă probe etc.

Legislația procesuală prevede unele particularități de prezentare în dependență de mijlocul de probă; bunăoară, partea care cere efectuarea expertizei judiciare este obligată să achite plata pentru serviciile de efectuare a expertizei judiciare în condițiile legii. Neplata de către solicitantul expertizei judiciare a sumei pentru efectuarea acesteia atrage decăderea din dreptul de a solicita repetat efectuarea expertizei judiciare (art.124 CPC RM). Iar în virtutea faptului că „proba aparține cauzei, nu părții care a propus-o” [4, p.993], cel care a prezentat un document sau un alt înscris pentru a dovedi anumite circumstanțe poate renunța la acest mijloc de probațiune numai cu consimțământul părții adverse (art.138 alin.(7) CPC RM).

Neprezentarea probelor în termen duce la decăderea din dreptul de a face uz de probele respective, în acest caz judecătorul dispune restituirea acestora printr-o încheiere protocolară. Această reglementare este importantă atât în vederea respectării termenelor rezonabile de soluționare a cauzelor civile, cât și a garantării dreptului la apărare, întrucât partea adversă va dispune de suficient termen pentru a-și pregăti poziția procesuală.

În pofida decăderii, care este o sancțiune drastică, remarcăm flexibilitatea procesului de prezentare a probelor, ca expresie a dreptului la apărare, la contradictorialitatea procesului și, nu în cele din urmă, la dreptul la un proces echitabil [4, p.995]. Principiile enunțate au determinat includerea excepțiilor de la regula prezentării probelor la faza pregătirii în termenul stabilit de către instanță de judecată. Astfel, proba prezentată după termen va fi primită dacă:

a) *necesitatea probei rezultă din exercitarea drepturilor prevăzute la art.60 alin.(2¹) și (3)*. Codul de procedură civilă se referă la excepția prezentării probelor ulterior termenului stabilit de către instanță în cazul modificării temeiului sau a obiectului acțiunii (art.60 alin.(2¹)).

Excepția menționată nu poate fi aplicată decât în eventualitatea modificării acțiunii la faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, dar după termenul stabilit de către instanță pentru prezentarea probelor, deoarece la art.60 alin (2¹) CPC RM se prevede că modificarea acțiunii după începutul dezbaterilor judiciare constituie o acțiune nouă, care poate fi depusă în instanță în ordine generală. Remarcăm, prin prisma interpretării sistemice a legislației procesuale, că art.204 CPC RM reglementează dreptul participantului la proces de a prezenta proba la faza dezbaterilor judiciare, ca urmare a modificării obiectului sau a temeiului acțiunii, care este un act procesual imposibil de realizat la această etapă și, în consecință, excepția dată nu este aplicabilă.

Posibilitatea prezentării probelor ulterior datei stabilite de judecător poate apărea și în cazul în care reclamantul completează temeiul acțiunii, mărește sau micșorează cuantumul pretențiilor, completează acțiunea cu pretenții accesorii sau solicită compensarea valorii obiectului pierdut sau pierit.

Existența acestei excepții este argumentată de faptul că chiar și în prezența unei conduite absolut diligente a participantului obligat să prezinte proba aceasta nu putea fi prezentată în termen, deoarece împrejurarea a apărut pe parcursul judecării cauzei, nemijlocit după termenul stabilit;

b) *participantul a fost în imposibilitate de a prezenta proba în termen*. În această situație participantul la proces trebuie să formuleze o cerere de acceptare a probei cu indicarea obligatorie a motivelor imposibilității prezentării anterioare. Menționăm că această excepție este criticată în literatura de specialitate pentru că ar duce la întreruperi nejustificate [5, p.395]; totuși „o considerăm binevenită în cazul în care nu va fi aplicată abuziv. Instanța va lua în considerare drept motive întemeiate de prezentare a probelor după termen doar motivele obiective; spre exemplu, despre existența probei participantul la proces a aflat după termenul stabilit de instanță. Urmează a fi respinse cererile subiective, cum ar fi faptul că partea nu e destul de bine pregătită ca să poată prezenta probe sau că nu a fost reprezentată în instanță de o persoană licențiată în drept.

În unele cazuri proba nu poate fi prezentată obiectiv în termen, spre exemplu, în situația în care partea a adresat o cerere unei autorități, dar răspunsul solicitat poate fi primit după termenul stabilit de instanță. Pentru a fi acceptată o asemenea probă, considerăm că participantul la proces trebuie să facă solicitarea de prezentare a probei în termenul stabilit de instanță, iar pentru prezentarea propriu-zisă a probei termenul poate fi prelungit;

c) *administrarea probei nu duce la întreruperea ședinței*. Dacă o parte nu a prezentat proba în termenul stabilit, ea nu va putea obține ulterior întreruperi ce vor duce la tergiversarea procesului și, deci, vor fi

respectate rigorile celerității procesului. Totuși, o asemenea situație e puțin probabilă, deoarece partea adversă are dreptul de a prezenta contraprobe, ceea ce va conduce în cele mai multe cazuri la întrerupere;

d) *proba prezentată după faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare care determină întreruperea ședinței se administrează dacă este acceptată de partea adversă.* Deoarece procesul civil este guvernat de principiul disponibilității, un asemenea acord între părți este justificat.

Pentru respectarea rigorilor principiului contradictorialității, în toate cazurile în care proba este prezentată după termenul stabilit de instanță partea adversă are dreptul la proba contrară cu privire la același aspect în privința căruia s-a admis proba invocată.

Deși prezentarea probelor este obligația participanților la proces, nu poate fi ignorat și rolul instanței de judecată în acest proces. Menționăm că judecătorul este în drept să propună părților și altor participanți la proces, după caz, să prezinte probe suplimentare și să dovedească faptele ce constituie obiectul probațiunii pentru a se convinge de veridicitatea lor (art.118 alin.(5) CPC RM). Considerăm că instanța nu poate impune prezentarea de probe, ci poate doar explica necesitatea de a le prezenta; astfel, aceasta rămâne la discreția părților. Codul de procedură civilă român [6] prevede în acest sens că părțile nu pot invoca în căile de atac omisiunea instanței de a ordona din oficiu probe pe care ele nu le-au propus și administrat în condițiile legii (art.254 alin.(6)). Considerăm regula dată aplicabilă și procesului civil național.

O particularitate a modului de prezentare o reprezintă *reclamarea* probelor. Articolul 119 CPC RM indică asupra faptului că dacă în procesul de adunare a probelor apar dificultăți, instanța este obligată să contribuie, la solicitarea părților și a altor participanți la proces, la adunarea și prezentarea probelor necesare. Probele se prezintă în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare în termenul stabilit de instanță, dacă legea nu prevede altfel.

Pentru ca instanța să reclame probele, trebuie întrunite cumulativ două cerințe:

1. Cererea participantului la proces în vederea reclamării probei trebuie să conțină cauzele ce împiedică dobândirea probei și locul aflării ei. Totodată, cererea persoanei va fi respinsă dacă instanța va constata că aceasta este depusă neîntemeiat și cu scopul vădit de a tergiversa examinarea cauzei.

În temeiul principiului contradictorialității și al rolului diriguitor, instanța nu poate reclama proba din propria inițiativă.

2. Proba trebuie să fie pertinentă și admisibilă. Astfel, în cererea de reclamare a probelor trebuie să fie specificate și circumstanțele care ar putea fi confirmate sau infirmate prin acea probă.

În scopul reclamării probei, instanța judecătorească poate elibera un demers pentru obținerea probei. Persoana care deține proba reclamată o trimite nemijlocit în judecată sau o înmânează persoanei care deține demersul pentru a o prezenta în judecată. Persoanele care nu dețin probele de rigoare sau nu au posibilitatea de a le prezenta în termenul stabilit de judecată sunt obligate să comunice instanței acest fapt în decurs de 5 zile de la data primirii cererii acesteia, indicând motivele neprezentării. În caz de neînștiințare, precum și de declarare de către instanță a neîndeplinirii cererii de a se prezenta probe ca fiind neîntemeiată, persoanele vinovate care nu sunt participanți la proces se sancționează cu amendă de la 20 la 50 de unități convenționale. Refuzul sau omisiunea de către persoanele menționate de a comunica și de a prezenta instanței probele reclamate în termenul stabilit, din motive imputabile acestora, dacă în acest mod se tergiversează judecarea cauzei, se sancționează cu amendă de până la 50 de unități convenționale pentru fiecare caz de tergiversare. Aplicarea amenzii nu scutește persoanele care dețin proba reclamată de obligația prezentării ei în instanță. Probele pot fi reclamate atât de la participanții la proces, cât și de la terțe persoane. Dacă proba se află la partea adversă, neprezentarea ei la solicitarea instanței comportă alte consecințe. Astfel, potrivit art.138 alin.(5) CPC RM, dacă, în conformitate cu afirmațiile părții interesate, documentul în original se află pe mâna părții adverse, probațiunea se efectuează prin înaintarea unui demers privind obligarea părții adverse la prezentarea lui în original. În cazul în care partea adversă nu execută încheierea judecătorească privind prezentarea documentului în original, se va utiliza copia de pe original, prezentată de persoana interesată, dacă legea nu prevede altfel. Instanța va aprecia forța probantă a copiei autentificate după propria ei convingere. Dacă partea sau un alt participant la proces încearcă să împiedice utilizarea în judecată a documentului sau a unui alt înscris, prin lichidarea sau prin aducerea lui la inutilizabilitate, atunci afirmațiile persoanei interesate despre cuprinsul documentului pot fi considerate de instanță ca fiind doveditoare.

Regulile enunțate mai sus prezintă anumite particularități în dependență de felul de procedură. În procedura *contenciosului administrativ*, conform reglementărilor în vigoare, sarcina prezentării probelor se repartizează

ținându-se cont de articolul 24 alin.(3) al Legii contenciosului administrativ[7], din care rezultă că în acțiunea de anulare a actelor administrative prin care au fost lezate drepturile unei persoane, pârâtul va prezenta probele necesare, iar în materie de despăgubiri – ambele părți. Odată cu intrarea în vigoare a Codului administrativ [8], rolul judecătorului în probațiune va fi unul activ. Astfel, conform noilor prevederi, la pregătirea dezbaterilor judiciare, judecătorul clarifică circumstanțele ce trebuie probate și indică probele suplimentare care trebuie prezentate de către participanții în termenul stabilit expres de instanța de judecată. La examinarea în fond a acțiunii în contencios administrativ, instanța de judecată acceptă probele prezentate după termenul stabilit în faza de pregătire numai dacă participanții la proces justifică și probează imposibilitatea prezentării probelor în termenul stabilit de instanță (art.218 din Codul administrativ). La fel, unele particularități are și procedura de reclamare a probelor. Instanța va solicita, la cerere sau din oficiu, probele necesare examinării complete și soluționării juste a cauzei de contencios administrativ. Dacă persoanele cărora instanța de judecată le-a solicitat prezentarea probelor nu le dețin sau se află în imposibilitatea de a le prezenta în termenele stabilite, ele sunt obligate să comunice instanței acest fapt în decurs de 3 zile de la data primirii solicitării. În caz contrar, în privința acestor persoane se aplică o amendă de până la 50 de unități convenționale (art.216 din Codul administrativ).

În *procedura specială*, reieșind din specificul acesteia – lipsa unui litigiu de drept și a două părți cu interese contrare, putem afirma că sarcina prezentării probelor revine petiționarului. O particularitate a prezentării probelor în procedura specială o reprezintă și prevederea, potrivit căreia instanța de judecată, din oficiu, poate ordona efectuarea expertizei psihiatrice a persoanei fizice în procesul privind măsurile de ocrotire (art.304 CPC RM).

În *procedura în ordonanță* este aplicabilă regula generală, potrivit căreia creditorul este obligat să depună probele pe care le deține împreună cu cererea de eliberare a ordonanței.

Prezentarea probelor în instanța de apel

Prezentarea probelor poate avea loc și în instanța de apel. Potrivit art.372 CPC RM, părțile și alți participanți la proces au dreptul să prezinte noi probe dacă acestea respectă prevederile art.119¹ alin.(2), dacă acestea nu au fost reclamate de către prima instanță la cererea participanților la proces sau dacă au fost restituite în mod nejustificat de către prima instanță. Considerăm criticabilă redacția actuală a art.372 CPC RM, din următoarele considerente: trimiterea la art.119¹ alin.(2) lit.a) CPC RM sugerează posibilitatea prezentării probelor noi dacă în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare reclamantul ar fi modificat temeiul sau obiectul acțiunii, ceea ce este absolut inaplicabil la judecarea cauzei în apel, fapt prevăzut la art.372 alin.(3).

La fel, considerăm criticabilă norma din art.119¹ alin.(2) lit.c) CPC RM, deoarece acceptarea probelor prezentate tardiv, doar din considerentul că aceasta nu duce la întreruperea ședinței, nu corespunde naturii juridice a apelului, care este o procedură de control. Prezentarea probelor noi ar putea schimba soluția instanței de fond nu pentru că hotărârea ar fi neîntemeiată, dar din motivul că părțile au omis să prezinte probe, care puteau fi examinate și la soluționarea cauzei în fond.

Considerăm că pentru prezentarea probelor la judecarea cauzei în apel, în art.372 CPC RM ar fi justificată doar excepția imposibilității prezentării în timpul soluționării cauzei în fond. Astfel, chiar și cazurile în care probele nu au fost reclamate de către prima instanță la cererea participanților la proces sau dacă au fost restituite în mod nejustificat de către prima instanță s-ar include în conținutul excepției, fiind astfel probată imposibilitatea obiectivă de a le prezenta. Am putea aici menționa și alte situații: spre exemplu, despre existența probelor participantul la proces a aflat după pronunțarea hotărârii primei instanțe. Instanța de apel nu are dreptul să administreze probele care au putut fi prezentate de participanții la proces în instanța de fond. În cazul în care participanții la proces invocă necesitatea administrării de noi probe, aceștia trebuie să indice probele respective, mijloacele prin care ele pot fi administrate, precum și motivele care au împiedicat prezentarea lor în prima instanță. După ascultarea pozițiilor participanților la proces cu referire la admiterea sau respingerea probelor suplimentare, instanța de apel, până la începerea judecării apelului în fond, va adopta în mod obligatoriu în camera de deliberare o încheiere motivată în acest sens [2, p.352].

În procedura administrativă, în virtutea rolului activ, instanța de apel este în drept să solicite din oficiu probe noi, în măsura în care le consideră necesare pentru justa soluționare a cauzei (art.238 din Codul administrativ).

Concluzii

În temeiul celor expuse, considerăm că obligația de a prezenta probe rezultă din sarcina probațiunii, iar modalitatea de repartizare a sarcinii probațiunii depinde de felul procedurii civile. Prezentarea probelor în

faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, în termenul stabilit de instanța de judecată, și decăderea din dreptul de a depune proba prezentată tardiv asigură respectarea termenului rezonabil de examinare a cauzelor civile. Actuala reglementare a ordinii de prezentare a probelor, atât în instanța de fond, cât și în cea de apel, conține anumite deficiențe care necesită a fi înlăturate pentru a asigura soluționarea justă și promptă a cauzelor civile.

Referințe:

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr.225 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.130-134.
2. POALELUNGI, M. ș.a. *Manualul judecătorului pentru cauze civile*. Ediția a II-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. ISBN 978-9975-53-197-9
3. Legea nr.17 din 05.04.18. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.142-148, art.277; în vigoare din 01.06.2018.
4. DELEANU, I. *Tratat de procedură civilă. Vol.1. Noul Cod de procedură civilă*. București: Universul Juridic, 2013. ISBN 978-973-127-987-9
5. LEȘ, I. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole, Vol.1*. București: C.H. Beck, 2011. ISBN 978-973-115-896-9
6. Codul de procedură civilă al României, nr.134/2010. În: *Monitorul Oficial al României*, 2015, nr. 247.
7. Legea contenciosului administrativ, nr.793 din 10.02.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2000, nr.57-58.
8. Codul administrativ al Republicii Moldova, nr.116 din 19.07.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.309-320. Data intrării în vigoare: 01.04.2019.

Date despre autor:

Felicia CHIFA, lector universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova,

E-mail: chifa_felicia@mail.ru

Prezentat la 10.10.2018